

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора психологічних наук,
професора, члена-кореспондента Національної академії
педагогічних наук України**

**Соколової Ганни Борисівни на дисертаційну роботу
Міронової Вікторії Михайлівни «Психологічні умови реалізації
Денверської моделі раннього
втручання в закладах дошкільної освіти»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю
053 Психологія**

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається збільшенням кількості дітей з розладами аутистичного спектра та потребою у ранньому забезпеченні їх ефективного психолого-педагогічного супроводу.

Сучасний розвиток інклюзивної освіти в Україні вимагає впровадження науково обґрунтованих моделей раннього втручання, які інтегруються у природне освітнє середовище закладів дошкільної освіти.

Особливого значення набуває проблема визначення психологічних умов, що забезпечують результативність реалізації доказових програм підтримки розвитку дітей з РАС.

Ранній вік є сенситивним періодом для формування базових когнітивних, соціально-комунікативних та поведінково-регуляторних навичок, що підсилює значущість раннього втручання.

Денверська модель раннього втручання розглядається як одна з найбільш ефективних доказових практик, однак її застосування переважно обмежується індивідуальним або клінічним форматом.

Недостатньо дослідженими залишаються можливості інтеграції цієї моделі у групове середовище закладів дошкільної освіти.

Актуальною є також потреба у розробленні системи об'єктивного багаторівневого моніторингу розвитку дітей з РАС у процесі втручання.

Існує наукова й практична потреба у визначенні ефективності поєднання індивідуального та групового форматів реалізації раннього втручання.

Суперечність між високою доказовою ефективністю Денверської моделі та недостатньою її адаптацією до умов ЗДО зумовлює значущість дослідження.

Важливим є також обґрунтування психологічних умов, що забезпечують генералізацію сформованих навичок у природних соціальних контекстах.

Актуальність роботи посилюється стратегічними завданнями розвитку інклюзивної освіти та впровадженням безбар'єрного освітнього середовища в Україні.

Таким чином, дослідження має як теоретичне, так і виражене практичне значення для розвитку сучасної спеціальної психології та системи раннього втручання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертаційного дослідження є високим і забезпечується чітким методологічним підґрунтям роботи.

Теоретичні положення базуються на сучасних наукових підходах до вивчення розвитку дітей з розладами аутистичного спектра та доказових практик раннього втручання.

Логіка дослідження є послідовною та відповідає поставленій меті, завданням, об'єкту і предмету роботи.

Емпірична частина дослідження ґрунтується на валідних методах діагностики та тривалому лонгітюдному спостереженні.

Використання кількісних і якісних методів аналізу дозволило отримати достовірні та репрезентативні результати.

Застосування методів математичної статистики забезпечило об'єктивність інтерпретації отриманих даних.

Висновки дисертації логічно узагальнюють результати дослідження та підтверджуються експериментальними даними.

Практичні рекомендації є науково обґрунтованими, узгодженими з результатами дослідження та придатними до впровадження в освітню практику.

Наукова повизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному теоретичному та експериментальному обґрунтуванні психологічних умов реалізації Денверської моделі раннього втручання в закладах дошкільної освіти.

Уперше визначено ефективність інтеграції індивідуального та групового форматів застосування ESDM в умовах ЗДО.

Новим є розроблення структурно-компонентної моделі оцінювання розвитку дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Важливим науковим результатом є створення системи багаторівневого моніторингу результативності раннього втручання.

У роботі уточнено поняття «психологічні умови реалізації моделі раннього втручання» в контексті інклюзивного освітнього середовища.

Подальшого розвитку набули уявлення про роль освітнього середовища як чинника розвитку дітей з РАС.

Поглиблено наукові підходи до організації індивідуального втручання з урахуванням його операціоналізації та оцінювання.

Дістали уточнення механізми генералізації сформованих навичок у природних соціальних контекстах.

Значущим є експериментальне підтвердження переваг комплексного формату реалізації Денверської моделі порівняно з індивідуальним.

Отримані результати розширюють теоретичні засади спеціальної психології в галузі раннього втручання.

Практична значущість полягає у можливості впровадження розроблених підходів у систему дошкільної та інклюзивної освіти.

Загалом наукові результати дослідження мають вагоме значення для вдосконалення психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості впровадження розроблених психологічних умов реалізації Денверської моделі раннього втручання в закладах дошкільної освіти.

Запропонована система багаторівневого моніторингу може бути

використана для об'єктивного оцінювання динаміки розвитку дітей з розладами аутистичного спектра.

Розроблений алгоритм організації індивідуального втручання сприяє підвищенню ефективності психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку.

Матеріали дослідження можуть бути застосовані у діяльності фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, психологів і педагогів.

Отримані результати можуть бути використані у процесі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців спеціальної та інклюзивної освіти.

Зміст дисертації та відповідність встановленим вимогам. Зміст дисертації є логічно структурованим і повністю відповідає поставленій меті та завданням дослідження.

Робота містить послідовний виклад теоретичних засад, методології, емпіричного дослідження та узагальнення отриманих результатів.

Кожен розділ дисертації взаємопов'язаний і забезпечує цілісне розкриття проблеми дослідження.

Перший розділ дисертації присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню проблеми психологічних умов реалізації Денверської моделі раннього втручання в закладах дошкільної освіти.

У ньому проаналізовано сучасний стан проблеми раннього втручання у дітей з розладами аутистичного спектра та окреслено основні труднощі його впровадження в інклюзивному освітньому середовищі.

Висвітлено наукові підходи до розуміння Денверської моделі як комплексної, доказової та розвитково-поведінкової системи раннього втручання.

Здійснено порівняльний аналіз Денверської моделі з іншими сучасними доказовими підходами, що застосовуються у роботі з дітьми з РАС.

Окрему увагу приділено характеристиці групового формату реалізації моделі та його значенню для соціального розвитку дітей дошкільного віку.

Розкрито механізми інтеграції індивідуальних цілей втручання у

природні умови групової діяльності в закладі дошкільної освіти.

Проаналізовано роль педагогів, фахівців та батьків у забезпеченні ефективності реалізації моделі в інклюзивному середовищі.

Узагальнено, що Денверська модель має значний потенціал для підвищення якості раннього втручання та розвитку дітей з РАС в умовах української системи дошкільної освіти.

Другий розділ дисертації присвячено емпіричному дослідженню ефективності впровадження Денверської моделі раннього втручання в умовах дошкільної інклюзивної практики.

У ньому розроблено авторську структурну модель оцінювання розвитку дітей з розладами аутистичного спектра, що включає когнітивно-пізнавальний, соціально-комунікативний та поведінково-регуляторний компоненти.

Визначено та обгрунтовано комплекс психодіагностичного інструментарію, який поєднує розвитково-орієнтовані, функціонально-поведінкові та сенсорно-регуляторні методики.

Охарактеризовано вибірку дослідження та організаційні етапи проведення констатувального експерименту.

Здійснено оцінювання рівнів сформованості ключових компонентів розвитку дітей з РАС на початковому етапі дослідження.

Встановлено, що у більшості дітей спостерігається низький рівень когнітивно-пізнавального розвитку, обмеженість соціальної взаємодії та труднощі поведінкової регуляції.

Проаналізовано взаємозв'язок між порушеннями у різних сферах розвитку, що підтверджує їх системний характер.

Отримані результати стали підґрунтям для подальшого проведення формувального експерименту та оцінювання ефективності різних форматів реалізації Денверської моделі.

Третій розділ дисертації присвячено теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці психологічних умов реалізації комплексного

формату Денверської моделі раннього втручання для дітей з розладами аутистичного спектра в умовах закладів дошкільної освіти.

У ньому представлено організаційно-методичні засади реалізації ESDM в індивідуальному та комплексному форматах із інтеграцією у групове середовище ЗДО.

Описано особливості планування індивідуальних терапевтичних сесій, формування цілей втручання та їх інтеграції у природні освітні ситуації.

Здійснено аналітичне узагальнення результатів формувального експерименту, що охоплював 48 тижнів спостереження.

Встановлено позитивну динаміку розвитку дітей в обох форматах втручання за когнітивно-пізнавальним, соціально-комунікативним та поведінково-регуляторним компонентами.

Водночас доведено перевагу комплексного формату, який забезпечив більш виражений приріст показників розвитку.

Показано, що інтеграція індивідуальних цілей у групову діяльність сприяє кращій генералізації та стійкості сформованих навичок.

Сформульовано психологічні умови та практичні рекомендації щодо впровадження Денверської моделі в закладах дошкільної освіти.

Повнота викладення результатів дисертаційного дослідження у наукових публікаціях є достатньою та відповідає встановленим вимогам.

Основні наукові положення, висновки та практичні результати дослідження відображено у фахових публікаціях, включених до наукометричних баз.

У публікаціях представлено ключові результати теоретичного обґрунтування психологічних умов реалізації Денверської моделі раннього втручання.

Також висвітлено основні результати емпіричного дослідження та порівняльного аналізу ефективності індивідуального і комплексного форматів втручання.

Окремі праці містять опис розробленої системи психодіагностики та

багаторівневого моніторингу розвитку дітей з РАС.

Результати дослідження оприлюднено також у матеріалах науково-практичних конференцій, що забезпечує їх апробацію в науковій спільноті.

Опубліковані матеріали відображають основний зміст дисертації та забезпечують його достатню наукову репрезентативність.

Таким чином, результати дослідження достатньою мірою висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

Зауваження та дискусійні питання. Незважаючи на високий науковий рівень дисертаційної роботи доцільно висловити низку зауважень і побажань, що мають переважно дискусійний характер та не знижують загальної наукової й практичної цінності дослідження:

1. У першому розділі дисертації авторкою ґрунтовно проаналізовано сучасні підходи до раннього втручання та реалізації Денверської моделі в умовах закладу дошкільної освіти. Водночас, на наш погляд, доцільним було б більш широко представити порівняльний аналіз міжнародного досвіду інтеграції ESDM у систему дошкільної освіти різних країн, що дозволило б ще повніше окреслити перспективи адаптації моделі в українському освітньому просторі.

2. Значну наукову цінність має запропонована система багаторівневого моніторингу результативності втручання. Разом із тим окремі аспекти практичного застосування інтегральних, категоріальних та операційних показників могли б бути додатково проілюстровані у вигляді узагальнювальних схем або алгоритмів. Це сприяло б кращому сприйняттю та розумінню.

3. У роботі переконливо обґрунтовано ефективність комплексного формату реалізації Денверської моделі раннього втручання. Проте, на наш погляд, варто було б більш детально висвітлити питання подальшого відстеження результатів після завершення формувального етапу дослідження, зокрема щодо стабільності генералізації сформованих навичок у дітей.

4. Дисертація характеризується високим рівнем наукової

аргументованості та практичної спрямованості. Водночас у роботі подекуди трапляються надмірно деталізовані описи окремих процедур втручання, які дещо ускладнюють сприйняття матеріалу.

5. У дисертаційному дослідженні авторкою заявлено використання методики W. Dunn та врахування індивідуальних особливостей дітей з розладами аутистичного спектра, зокрема сенсорних профілів. Водночас питання впливу різних типів сенсорної обробки на ефективність реалізації Денверської моделі раннього втручання у груповому форматі висвітлено недостатньо. На наш погляд, більш детальний аналіз сенсорних профілів дітей та їхнього впливу на адаптацію до освітнього середовища, мотиваційну залученість, взаємодію з однолітками та результативність втручання суттєво посилив би практичну цінність дослідження та окреслив би перспективні напрями подальших наукових пошуків.

Висновок. Подана дисертаційна робота є завершеним, самостійним науковим дослідженням, у якому комплексно розкрито проблему психологічних умов реалізації Денверської моделі раннього втручання в закладах дошкільної освіти.

У роботі обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження, розроблено авторські підходи до оцінювання розвитку дітей з РАС та систему багаторівневого моніторингу результативності втручання.

Емпірично доведено ефективність комплексного формату реалізації Денверської моделі порівняно з індивідуальним підходом.

Отримані результати є науково обґрунтованими, валідними та мають чітке практичне значення.

Викладене дає змогу зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження «Психологічні умови реалізації Денверської моделі раннього втручання в закладах дошкільної освіти» є цілісною, завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне та практичне значення, повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради

закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами від 21.03.2022 р. №341, 19.05.2023 р., №502 від 03.05.2024 р. №507), а її авторка, Міронова Вікторія Михайлівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 - Психологія з галузі 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор навчально-наукового
інституту фізичної культури, спорту та
спеціальної освіти

Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

 Ганна СОКОЛОВА

